

“STATEN VAN GOED” TERMINOLOGIE

1. EEN PERSOON OVERLIJDT: HET STERFHUIS.

Een persoon overlijdt. Men spreekt van het ‘sterfhuis’ van de overledene.

Hetgeen de overledene (de ‘erflater’) nalaat (de ‘nalatenschap’ of de ‘boedel’) vormt de ‘erfenis’. Deze zal, wanneer er meerdere erfgenamen of ‘staken’ zijn, moeten worden verdeeld (de ‘boedelscheiding’, het ‘uit onverdeeldheid gaan’).

Tenzij anders bepaald door de erflater vóór zijn dood (bij testament, door schenking onder levenden (‘donatio inter vivos’), bij huwelijkscontract, ...), worden de erfgenamen aangewezen door de wet.

De(huidige) wet heeft een ‘rangschikking’ opgemaakt en de erfgenamen opgedeeld in vier ‘orden’ volgens bloedverwantschap, te weten:

1. alle **afstammelingen**: kinderen, kleinkinderen, achterkleinkinderen.
2. de **ouders** van de overledene **samen met broers, zusters** en/of de afstammelingen van deze laatste
3. alle bloedverwanten in de **opgaande lijn** - de ouders als de overledene geen broers, zusters of hun afstammelingen nalaat, grootouders
4. alle bloedverwanten in de **zijlijn**, andere dan broers en zusters en hun afstammelingen - ooms, tantes, neven, nichten, ...

*Een hogere orde sluit de lagere steeds uit. Binnen de orde zal de **graad** (d.w.z. de optelling van het aantal generaties tussen de overledene en zijn bloedverwant) bepalen of men erft. De voorrangregels van orde en graad moeten samen worden toegepast, met als belangrijkste uitzondering de plaatsvervulling. Dit doet zich voor als een bloedverwant die zelf zou geërfd hebben vóóroverleden is. In zulk geval wordt zijn plaats ingenomen door zijn dichtste afstammelingen, die samen het deel zullen krijgen dat normaal was toegekomen aan de vóóroverleden erfgenaam.*

Heeft de overledene ‘**minderjarige**’ kinderen in leven, dan spreekt men van zijn/haar ‘**wezen**’.

Wezen waarvan slechts één van de ouders overleden is noemt men ‘**halve wezen**’.

Wezen waarvan beide ouders overleden zijn noemt men ‘**volle wezen**’.

Wezen uit éénzelfde huwelijk noemt men ‘**wezen van volle bedde**’

Wezen uit twee verschillende huwelijken van de overledene noemt men ‘**wezen van halve bedde**’

De nalatenschap langs vaderszijde noemt men de ‘**vaderlijke versterfte**’

De nalatenschap langs moederszijde noemt men de ‘**moederlijke versterfte**’

2. EEN GEHUWD PERSOON OVERLIJDT EN LAAT EEN WEDUWE/WEDUWNAAR EN ERFGENAMEN NA.

Het erf- en huwelijksgoederenrecht in Vlaanderen was volstrekt plaatsgebonden en verschilde van streek tot streek, en bovendien waren er lokaal in de loop van de tijd wijzigingen mogelijk.

Bij de ‘**liquidatie**’ van een sterfhuis diende men zich te ‘**reguleren**’ naar het gewoonterecht (de ‘**costume**’ of ‘**costuyme**’).

Het tijdens het huwelijk verworven bezit van een echtpaar vormde de gemeenschap (‘**gemeensaemheid**’).

Bij overlijden van man of vrouw werd de gemeenschap verdeeld.

De overlevende echtgenoot/echtgenote behield zijn/haar eigen goederen (‘**patrimonie**’, ‘**matrimoniale goederen**’) in volle eigendom (deze maakten geen deel uit van de gemeenschap).

Het deelbaar (‘**deelsaem**’) goed van de nalatenschap werd steeds in twee verdeeld tussen de langstlevende echtgenoot en de erfgerechtigde(n). Het deel van de erfgerechtigde(n) werd dan in zoveel delen verdeeld als er staken waren.

De langstlevende kreeg daarenboven het ‘**recht van bylevinghe**’, bestaande uit de helft van de opbrengst van het erfdeel van de erfgenamen.

Verder hing alles af van:

- a. het al dan niet aanwezig zijn van een huwelijkscontract (de ‘**huwelijksvoorwaarden**’) en de bepalingen ervan
- b. het al dan niet aanwezig zijn van een testament en de bepalingen ervan (gestorven ‘**ab intestato**’ betekent ‘gestorven zonder een testament na te laten’).

In de marge kan hier vermeld worden dat in het Gentse gewoonterecht bijvoorbeeld schenkingen tussen man en vrouw verboden waren.

De erfgerechtigden waren niet verplicht een erfenis te aanvaarden. Waren er meer schulden dan baten dan konden ze de erfenis verwerpen (het sterfhuis ‘**vlieden**’ of ‘**renunchieren**’).

In de marge kan hier vermeld worden dat, in tegenstelling tot andere Vlaamse steden, volgens het Gentse gewoonterecht een weduwe geen renunciatierecht had bij een met schulden beladen nalatenschap.

ZIJN ER GEEN MINDERJARIGE OF GEHANDICAPTE ERFGERECHTIGDEN, dan konden de erfgenamen de nalatenschap volledig vrij onder elkaar verdelen (het ‘uit onverdeeldheid gaan’), in welke vorm dan ook.

Uiteraard trachtten ze aan hun volledig wettelijk deel te geraken. Om latere moeilijkheden te vermijden deden ze dikwijls beroep doen op een notaris, niet alleen bij het verkopen van onroerend goed, maar ook bij andere vormen van verdeling en lieten deze ‘acten en contracten’ op volledig vrijwillige basis registreren op de schepenbanken (‘**wettelijke passeringen**’).

Enkele speciale vormen van verdeling van een nalatenschap:

- de ‘**partaighe**’
- de ‘**uitgrootinghe**’
- de ‘**vercavelinghe**’, al dan niet gepaard gaande met een loting
- de ‘**ver(h)oorzaetinghe**’

Op de erfenissen waren uiteraard heerlijke, kerkelijke en andere rechten verschuldigd. Zo had in het bijzonder de ‘heer’ van de heerlijkheid waaronder de overledene ressorteerde, het recht om het ‘**beste hoofd**’ (‘**beste kateil**’, ‘beste pand’, ‘beste hoofdstoel’) uit de nalatenschap te innen.

Dit ‘beste hoofd’ kon door een geldelijke tegenwaarde worden vervangen.

Poorters (of poorterskinderen) van een stad waren van dit recht vrijgesteld (‘**poorterlijk sterfhuis**’).

3. EEN PERSOON OVERLIJDT EN LAAT MINDERJARIGE WEZEN NA UIT ZIJN/HAAR HUWELIJK.

Volgens de costumen in Vlaanderen **MOEST** de ‘**boedelbeschrijving**’, meestal ook ‘**staat van goed**’ genaamd, **STEEDS WORDEN OPGEMAAKT** indien zich tussen de erfgerechtigden **TEN MINSTE 1 (ÉÉN)**:

- a. **minderjarig** (‘**onderjaerigh**’) kind bevond (eigen kind of eventuele plaatsvervangend kleinkind)
- b. fysisch gehandicapte (‘**gebrekkige**’, bijvb een blinde) of mentaal gehandicapte (‘**innocente**’) wees bevond.

De staat van goed was de volledige beschrijving en inventarisatie van het nagelaten bezit van de overledene en werd opgesteld opdat een erfenis rechtmatig zou verdeeld worden en de minderjarigen niet zouden benadeeld worden. Hij werd opgemaakt door een voorlopige voogd en vormde de basis voor de verdeling van de erfenis tussen de minderjarige(n), de (eventuele) reeds meerderjarige(n) en de overlevende echtgenoot, of ook nog, indien geen ouder overleefde, voor de verdeling tussen de minderjarige(n) en (eventuele) reeds meerderjarige(n) onderling. De staat van goed vormde tevens de grondslag voor de verantwoording van het beheer van het goed van de wees (wezen) die door een definitieve voogd om de 1 à 3 jaar aan de schepenen als ‘oppervoogden’ moest voorgelegd worden.

Tot aan de invoering in 1804 in onze streken van de Code Napoléon (die de basis vormt van ons Burgerlijk Wetboek), werd een persoon slechts meerderjarig op 25-jarige leeftijd, tenzij hij vóór de leeftijd van 25 jaar huwde, de geestelijke staat aannam, eventueel een openbaar ambt aanvaardde of expliciet ontvoogd werd.

De minderjarige zelf was steeds onmondig en rechtsonbekwaam . Zolang de beide ouders leefden, oefenden ze gezamenlijk de ouderlijke macht uit.

Stierf één van de ouders dan kwam er een einde aan de uitoefening van de ouderlijke macht en kwam de minderjarige wees onder voogdij. Deze voogdij (met inbegrip van het beheer van de weesgoederen en het stellen van rechtshandelingen) werd uitgeoefend door de **voogden** (de ‘**vooghdye**’), terwijl de minderjarige opgevoed (‘gehouden’ en ‘onderhouden’) werd door de ‘**houder**’ of de ‘**houderigghe**’ (de ‘**houdenisse**’), waarvoor de houder(igge) de opbrengst (geheel of gedeeltelijk) van de weesgoederen ontving.

4. DE ‘HOUDENISSE’ VAN DE MINDERJARIGE WEZEN

Zodra één van de ouders gestorven was kwam een einde aan de ouderlijke macht en sprak men van de ‘houdenisse’ van de minderjarige wees.

De wees werd onderhouden en opgevoed door een ‘houder’ of een ‘houderigghe’. Dit was in geval van halve wezen uiteraard bijna steeds de langstlevende ouder, doch dit hoefde niet noodzakelijk zo te zijn. De opvang en opvoeding van de wees kon eveneens uitbesteed worden.

Voor de houdenisse van de minderjarige halve wezen had de langstlevende ouder in principe recht op alle opbrengst van het aan de wezen toegevalen erfdeel.

Na het overlijden van beide ouders waren de voogden van de wees verantwoordelijk voor de opvang en het onderhoud van het kind en dienden ze een houder of houderigge te zoeken.

In elk geval werd de opvang, zowel van halve wezen als van volle wezen, bekostigd uit de opbrengst van de ‘weespenningen’, waarvoor de voogden instonden en waarbij er bijzondere aandacht van de ‘oppervoogden’ ging naar de vrijwaring van het wezenbezit.

Alleen in uitzonderlijke gevallen (volle wezen, zonder familie en zonder bezit), kon een wees opgenomen worden in het weeshuis (tevens vondelingenhuis).

5. DE ‘VOOGDYE’ OVER DE MINDERJARIGE WEZEN

Niet alleen de minderjarige volle wezen, ook de minderjarige halve wezen kwamen na de dood van één van de ouders onder voogdij en dus onder de bescherming van hun voogden. Deze werden bij voorkeur gekozen worden uit de dichtste familieleden (de ‘**vrienden en magen**’), die trouwens potentiële erfgenamen van de wezen waren.

De taak van de voogd(en) bestond in:

- a. het opmaken en doen verlijden van de staat van goed
- b. het beheren van het patrimonium
- c. het beleggen van de beschikbare weespenningen
- d. het regelmatig (jaarlijks tot driejaarlijks) rekenschap geven over het beheer van de weesgoederen (weesrekeningen)

De wees werd ontvoogd zodra hij de ontvoogdingsleeftijd bereikte of eventueel vroeger, hetzij door aangaan van een huwelijk, het aannemen van de religieuze staat of door expliciete verklaring tot ontvoogding. De wezen ontvingen dan na de eindafrekening hun aandeel in de erfenis. De voogd kreeg kwijtschelding op basis van de ingediende eindafrekening (‘**rekeninghe purgatieve**’)

Bij het verdwijnen van een voogd (afsterven, afzetten) moest onmiddellijk tot de benoeming van een plaatsvervanger.

6. DE GEVOLGDE PROCEDURE BIJ EEN STERFHUIS MET MINDERJARIGE WEZEN.

Is er minstens 1 minderjarige of gehandicapte erfgerechtigde dan werd er volgens het gewoonterecht

een zeer strikt procedure gevolgd, waarvan niet mocht worden afgeweken en die bestond uit de volgende stappen:

1. een voorlopige voogd (de '**deelvoogd**') werd aangeduid. Bij de dood van één der ouders, moest de langstlevende ouder binnen de kortste tijd voor de schepenen verschijnen en de aanstelling van een deelvoogd eisen. Waren beide ouders overleden, dan was dit de plicht van de familie. Ook de schepenen konden zelf een deelvoogd (de '**camervoogd**') aanstellen. Gewoonlijk werd de naaste mannelijke, bekwame bloedverwant van de minderjarige(n), liefst uit de familie van de overledene, tot deelvoogd aangesteld. Er kon een voogd zijn van de vaderszijde (voogd '**paterneel**') en/of een voogd van de moederszijde (voogd '**materneel**')
2. de deelvoogd legde de eed af van ten overstaan van de '**wet**' binnen de volgens de costumen bepaalde termijn
3. de deelvoogd moest binnen een door de costumen bepaalde termijn (deze bedroeg bijvoorbeeld 40 dagen in Gent) de boedelbeschrijving (de '**staat van goed**') van de aan de minderjarige wezen nagelaten roerende en onroerende goederen (het actief) en van de schulden (het passief) opstellen of laten opstellen door '**prijzers**' en deze meedelen aan de '**oppervoogden**' (de schepenen van een heerlijkheid, in Gent de schepenen van gedele) of aan de weesmeesters
4. de staat van goed moest '**te wetwaert**' worden gebracht door de deelvoogd (het was ook mogelijk verlenging van de termijn van boedelbeschrijving te bekomen). De inventaris werd dan voorgelezen in tegenwoordigheid van de schepenen, de overlevende ouder en de familieleden van de wezen die dus, alvorens hun goedkeuring te verlenen, eventuele onwaarheden aan het licht konden brengen. Alle aanwezigen moesten de boedelbeschrijving goedkeuren. De deelvoogd moest voor de schepenen een eed afleggen dat de door hem opgestelde boedelbeschrijving strookte met de werkelijkheid. Legde hij een valse verklaring af dan werd hij gestraft als een meinedige en dief; eventueel moest hij een schadevergoeding betalen aan de betrokkenen
5. de boedelbeschrijving of staat van goed werd ingeschreven in het schepenregister of wezenboek en kreeg hierdoor kracht van authenticiteit
6. de deelvoogd kreeg ontslag en men ging over tot de aanduiding van de definitieve voogd (de '**staande voogd**'). Het definitief voogdijschap (de "**staende voochdye**") werd in de meeste gevallen toegekend aan de overlevende ouder, het was echter ook mogelijk dat de deelvoogd "staende voocht" werd. De definitieve voogd moest voor zijn voogdij een voldoende borg geven en twee personen zoeken (de "**sekers**" of "**borgen**"), die zich met hem solidair moesten verklaren.
7. de definitieve voogd moest voldoen aan bepaalde beheersverplichtingen (bij wijzigingen in actief en passief), was regelmatig rekenschap verschuldigd (om de 1 à 3 jaar) en kon eventueel gesanctioneerd worden.

Het opstellen van de staat van goed van minderjarige wezen is (in principe) verplicht en er zijn uiteraard kosten aan verbonden. Kan men de kosten ervan niet betalen, dan wordt de staat van goed ambtshalve opgesteld zonder kosten ('**pro deo**').

7. DE VORMSTRUCTUUR VAN EEN STAAT VAN GOED:

In de aanhef (het '**prohemium**') vindt men eerst de naam van de overledene, plaats en datum van overlijden, de filiatie van de overledene, de opgave van één of meer huwelijken, de naam van de 'houder(igge)' (doorgaans de weduwnaar of weduwe), de namen van de nog levende (minderjarige) kinderen uit elk huwelijk, met hun leeftijd, de naam van de voogden of de personen die de inventaris indienen. In geval er een huwelijkscontract was opgemaakt werd daarvan een afschrift ingelast. Tevens wordt vermeld of de overledene poorter of poorteres was van een stad.

Dan volgt de nauwkeurige beschrijving van de bezittingen en de schulden van de overledene, ingedeeld in hoofdstukken ('**capittels**'). De capittels zijn onderverdeeld in '**artikels**', de artikels zijn onderverdeeld in '**items**'.

In het hoofdstuk van de **activa** (de ‘**baten**’) wordt in diverse rubrieken beschreven:

- a. het onroerend bezit op het ogenblik van het overlijden, huizen of hofsteden en/of gronden met vermelding van de oppervlakte en de lokalisatie, het juridisch statuut van het onroerend goed (allodiale grond, cijnsgrond of leen), de eventuele hypotheekleningen erop (bezette renten, de heerlijke lasten en andere bijzonderheden). Eveneens wordt aangeduid of het geërfde bezittingen (‘**gronden van erfve**’) of tijdens het huwelijk aangekochte bezittingen (de ‘**conquesten**’) betreft.
- b. het roerend bezit (op het ogenblik van het overlijden) in het huis, de stallen en de schuur en op het hof. De huisraad werd veelal kamer per kamer of per groepen van voorwerpen beschreven en geprezen. Het betreft een opgave van meubelen, juwelen, zilverwerk, boeken, ambachtsgerief, de kleren, dieren, vruchten, enz. Deze opgave is niet steeds even gedetailleerd.
- c. de renten en hun aard (erfelijke renten, lijfrenten), schuldvorderingen en het contant geld vermeld.

In het hoofdstuk van de **passiva** (de ‘**commeren**’) komen de lasten en schulden van het sterfhuis aan bod (zoals aangegane leningen, achterstallige pachten, te betalen pointingen en settingen, achterstallige lonen aan personeel, medicijnen en dokterskosten, ...), evenals de ‘doodschulden’ (het aan de heer te betalen ‘**beste hoofd**’).

In een apart hoofdstuk volgen nog de **begraveniskosten** (de ‘**funerailen**’), de schrijfkosten van de boedelbeschrijving en de auditierchten voor baljuw, schepenen en greffier.

Onder de hoofding ‘**recompense**’ behandelt men de vereffening van schulden aan de huisgenoten onderling.

Op het einde wordt dan in de ‘**liquidatie int corte**’ een synthetisch overzicht gegeven van de verschillende posten en berekent men, na aftrek van de gedane kosten, het aandeel van elk van de wezen/erfgenamen in het saldo.

8. DE INVENTARIS EN MINUUT VAN STAAT VAN GOED

Er is een essentieel onderscheid tussen de losse staten van goed (de ‘**minuten**’) en de staten van goed geregistreerd in de weesboeken. De losse staten zijn boedelbeschrijvingen of inventarissen van sterfhuizen, op basis waarvan achteraf de verdeling tussen de erfgenamen gebeurde. Ze bevatten dus de meeste gegevens, zijn zeer volledig en bijgevolg interessanter dan de geregistreerde staten in de wezerijregisters. Deze laatste hebben betrekking op de goederen die aan de minderjarige wezen toevielen nadat de verdeling gebeurd was.

9. STATEN VAN GOED TE GENT

Te Gent was de schepenbank verdeeld in enerzijds de “schepenbank van de keure” (of de hoge schepenbank) en anderzijds de “schepenbank van gedele” (of de lage schepenbank).

De schepenen van gedele (“**ghedele**”) hadden jurisdictie in verzoeningen (ze waren “**paisierders**”) en in erfeniszaken (ze waren de “**oppervoogden**” van alle wezen, belast met het toezicht op de minderjarigen en de behartiging van hun belangen). In Gent oefenden de schepenen hun bevoegdheid zelf uit, in tegenstelling met de meeste andere Vlaamse steden, waar deze bevoegdheid uitgeoefend werd door een speciaal organisme, de “weeskamer”.

Te Gent gold de regel “niemandt en es bastaerdt van moeders weghe”: een bastaard erfde dus samen met de wettige erfgenamen van zijn moeder en ook in de nalatenschap van de wettige bloedverwanten langs moeders zijde. De vader mocht zijn bastaard begiftigen hetzij door schenking onder levenden hetzij bij testament. Indien deze bastaard overleed zonder wettige erfgenamen, moest het geschonken goed terugkeren vanwaar het gekomen was.

Roger De Moerloose

